

BAHODIR ABDURAHIM

CHORVACHILIKDA **FOYDA** QAYERDA?

90% chorvadorlar
qilayotgan **xatolar**
va **to'g'ri yo'l**

CHORVACHILIKDA FOYDA QAYERDA?

MUQADDIMA

Chorvachilik — oddiy ish emas.

Tashqaridan qaraganda oddiy ko'rinadi, ha. Qo'y olasan. Boqasan. Sotasan. Tamom. Hech qanday hunar talab qilmaydigan ishdek.

Aynan shu yerda hammasi buziladi.

Chunki chorvachilik — bu tizim. Va tizimda har bir qaror natijaga urib qaytadi. Qaysi yo'nalishni tanladingiz. Qanday hayvon oldingiz. Qayerda boqyapsiz, qanday boqyapsiz. Hammasi yakunda hisobga qo'shiladi.

Va bu yerda xatolar kechirilmaydi.

Bitta noto'g'ri qaror — bir necha yillik mehnatingizni yo'q qiladi. Men buni ko'p ko'rganman.

Odamlar chorvachilikka turlicha kiradi. Birovga qo'shimcha daromad kerak. Birovning bo'sh hovlisi bor. Birov esa shunchaki: *"Falonchi qilyapti, men nega qilolmasligim kerak?"* deb kiradi.

Keyin nima bo'ladi? Hayvonlar kutilgandek o'smaydi. Xarajat oshib boradi. Bozor o'zgaradi. Va eng yomoni — qancha mehnat qilsa ham, natija ko'rinmaydi.

Oxiri bitta gapga keladi:

"Chorvachilikda foyda yo'q ekan."

Yo'q, hurmatli birodar. Foyda bor. Siz noto'g'ri yo'lda turibsiz.

Eng yaxshi yem ham — agar tizim noto'g'ri qurilgan bo'lsa — foyda bermaydi. Eng yaxshi parvarish ham — agar tanlov noto'g'ri bo'lsa — natijani o'zgartirmaydi. Asos tushunilmagan joyda — qancha harakat qilsangiz ham, faqat vaqt va pul ketadi.

Mana shuning uchun bu kitob — qo'llanma emas.

Bu yerda siz **ko'p boqish**ni emas, **to'g'ri boqish**ni o'rganasiz. **Tez foydani** emas, **barqaror tizim** qurishni o'rganasiz. Va eng muhimi — xatolardan qochishni o'rganasiz.

Biz boshidan oxirigacha hammasini ko'rib chiqamiz. Odamlar qayerda adashayotganidan tortib, genetikagacha, tanlovgacha, foydagacha — va ha, halollik masalasigacha.

Chunki chorvachilik faqat pul emas. Bu — mas'uliyat. Uzoq muddatli.

Va bu yo'lda yutadiganlar ko'p ishlaganlar emas.

To'g'ri tushunganlar.

I. BOB: CHORVACHILIKKA KIRISHDAGI ENG KATTA XATO

Odam chorvachilikka kirmoqchi bo'ladi. Birinchi xayoliga nima keladi?

"Ikki dona qo'y olaman. Bitta qo'chqor qo'shaman. O'z-o'zidan ko'payadi."

Qarang — mantiqli ko'rinadi. Tabiat o'zi shunday qiladi-ku. Qo'y tug'adi, qo'zi katta bo'ladi, poda kengayadi. Inson aralashmasa ham ishlaydigandek.

Yo'q. Ishlamaydi.

Bu — reja emas. Bu — kutish. Va kutish bilan chorvachilik qurilmaydi.

Chunki bu yerda aniq maqsad yo'q. Rivojlanish tezligi yo'q. Eng muhimi — iqtisodiy hisob yo'q.

Bir misol bilan ko'rsataman.

Siz ikkita ona qo'y oldingiz. Yaxshi sharoit qildingiz. Ular sizga yiliga 1-2 ta qo'zi beradi. Endi shu qo'zilarni 6-8 oy boqasiz. Yem ketadi. Vaqt ketadi. Joy band. Mehnat sizniki.

Oxirida qo'lingizga nima keladi?

Juda kichik daromad. Ko'pincha esa — xarajatni ham qoplamaydi.

Bundan tashqari yana bir narsa bor. Bunday kichik hajmda siz narxni boshqara olmaysiz. Tanlovingiz yo'q. Jarayonni tezlashtira olmaysiz. Ya'ni siz — bozorda emas, bozor sizning ustingizda.

Vaqt o'tadi. Bir yil. Ikki yil. Va odam birdan bir gapga keladi:

"Bu ish foyda bermayapti ekan. Boshqa ish qilganim yaxshi edi."

Va ketadi.

Lekin nimani tushunmaydi?

Muammo chorvachilikda emas edi. Muammo — boshida tanlagan yo'lida edi.

Hovli sharoitida ikkita ona qo'y boqish — bu chorvachilik emas. Bu — vaqt ketkazish. Iqtisodiy jihatdan to'g'ri kelmaydi. Tizimli jihatdan ishlamaydi. Hayvon bunday joyda o'zini ko'rsata olmaydi. Siz esa kutib turasiz — natija kelmaydi.

Eng yomon joyi nimada?

Eng yomon joyi shunda — bu yo'l odamning ichidagi ishonchni o'ldiradi. Boshida katta umid bilan kirgan inson, natija ko'rmagach, soviydi. Keyin butun sohani noto'g'ri deb hisoblaydi. Va shu yerda — eng katta imkoniyatni qo'ldan boy beradi.

Holbuki, to'g'ri qilinsa — chorvachilik juda katta soha.

Demak:

Chorvachilikka kirishdagi eng katta xato — kichikdan boshlash emas. Noto'g'ri yo'ldan boshlash.

Bu ikki gap o'xshash ko'rinadi. Lekin ular butunlay boshqacha.

Agar siz boshidanoq yo'nalishni aniq qilsangiz, sharoitingizga qarab tanlasangiz va hisob-kitob bilan harakat qilsangiz — vaqt yutasiz. Xatolarni kamaytirasiz. Natijani tezroq ko'rasiz.

Aks holda — uch yil ishlaysiz, qirq million ketkazasiz, va shundan keyin gapirasiz.

Tanlov sizniki.

II. BOB: YO'NALISH TANLASH — ASOSIY QAROR

"Qaysi yo'nalishni tanlash kerak?"

Bu — chorvachilikka kirayotgan har bir odam berishi kerak bo'lgan savol.

Lekin ko'pchilik bermaydi. Yengil qaraydi. *"Boshlay, keyin bir gap bo'lar"* deydi.

Va aynan shu yerda hammasi boshlanadi.

Chorvachilik — bu tasodifiy ish emas. Bu yerda har bir yo'nalishning o'z sharoiti bor. O'z yondashuvi bor. O'z natijasi bor. Bir yo'l boshqasiga o'xshamaydi.

Endi bir narsani aytib qo'yay — bu gap sizni qo'rqitmasin. Hammasini boshidanoq bilish shart emas. Kitobni o'qing, yo'lni tanlang, ishni boshlang. Qolganini jarayonda o'rganasiz. Tajriba bilan. O'zingizni sinab.

Lekin **yo'nalish** — bu siz oldinroq hal qilishingiz kerak bo'lgan narsa.

Chunki noto'g'ri yo'nalish tanlasangiz — qancha harakat qilsangiz ham, natija sizni qoniqtirmaydi. Hech qachon.

Mana shuning uchun ishni boshlashdan oldin, birinchi qadam — **yo'nalishni aniq belgilab olish.**

ASOSIY YO'NALISHLAR

Amaliyotda chorvachilikda bir nechta yo'nalish bor. Iqlimdan kelib chiqqan. Muhitdan kelib chiqqan. Bozor talabidan kelib chiqqan.

Bizning diyorimizda bugun **beshtasi** asosiy. Quyida birma-bir ko'rib chiqamiz.

1. YAYLOVGA ASOSLANGAN ONA QO'YCHILIK

Sizda tog'li hudud bormi? Keng yaylov bormi? Chorvaning erkin yurishi uchun joy bormi?

Bor bo'lsa — sizning yo'lingiz aniq. Ona qo'y boqing. Urg'ochilar bilan ishlang.

Bu yo'nalishda daromad qayerdan? Qo'zilarni tug'dirib, 3-4 oyligida sotishdan. Bu davrda qo'zi ona sutidan oziqlanadi, qo'shimcha yem deyarli kerak emas. Ya'ni xarajat — minimal.

Lekin shart bor.

Bu yo'nalish kichik miqdorda ishlamaydi. Aytib qo'yay — ikki-uchta ona qo'y bilan bu yo'lda yutmaysiz. Barqaror foyda olish uchun kamida **200-300 boshdan** boshlash kerak. Aynan shu hajmdan keyin xarajat o'zini oqlaydi, tizim ishlaydi, foyda sezila boshlaydi.

Ko'p deyilgandek tuyulmasin. Bu — yaylov yo'nalishining tabiati.

2. BOG' VA MAYDONLARDA BO'RDOQILIKKA TAYYORLASH

Sizda mevali bog' bormi? Yopiq yoki yarim yopiq katta maydon bormi?

Bor bo'lsa — bu yo'l sizga mos. Yaylov yo'nalishiga qo'shimcha sifatida.

Bu yerda nima qilasiz? Sutdan ajratilgan qo'zilarni sotib olasiz. Ularni **10-12 oyligigacha** boqasiz. Keyin hovli sharoitida bo'rdoqilik qiladiganlarga sotasiz.

Eng yaxshi natija aynan shu yoshda chiqadi. Va eng arzon yo'l ham — aynan shu sharoitda. Chunki maydon o'zi nazoratda, jarayon ham. Qo'shimcha ish kuchi kerak emas, qo'shimcha mablag' ham.

3. HOVLI SHAROITIDA BO'RDOQILIK

Aholimizning ko'pchiligi shu yo'lda ishlaydi.

Sizda hovli bormi? Yaylov yo'qmi? Bo'lmasa — yo'lingiz aniq.

Bu yerda nima qilasiz? Bir yoshga yaqin qo'zilarni olasiz. Go'sht yo'nalishida boqasiz. Vazn yig'dirasiz va sotasiz.

Lekin bu yo'nalishda **bir narsa hal qiladi: chorvani to'g'ri tanlash.** Noto'g'ri qo'zi olsangiz — qancha boqsangiz ham, natija chiqmaydi. Yem zoyaga ketadi.

Va yana bir narsa. Bu yo'lda ishlaganlar ba'zan to'rtinchi yo'nalishni ham umid qiladi. Ya'ni qo'zi katta bo'lganda — qaraydi: zotga yaraydimi yoki yo'qmi. Yarasa, bu allaqachon boshqa qiymat. Yaramasa — go'shtga ketadi.

4. ZOTGA BOQISH (NASL UCHUN)

Bu yo'nalish boshqacha. Uzoq. Sabr talab qiladi. Bilim talab qiladi.

Bu yerda qo'chqorni go'shtga emas — naslga boqasiz. Qachongacha? **18-24 oyligigacha.** Aynan shu yoshda qo'chqor o'zining eng yuqori ko'rsatkichini ko'rsatadi.

Maqsad — nasl sifatini oshirish. Yuqori qiymatli hayvon yetishtirish.

Oson emas. Lekin to'g'ri qilinsa — qiymat katta. Chunki zotdor qo'chqorni biladigan ona qo'y egasi ko'p to'lashga tayyor. U sizdan *"necha kilo go'sht beradi?"* deb so'ramaydi. U boshqa, nimani qidirayotganini biladi.

5. SELEKSIYA

Eng murakkab yo'nalish.

Bu yerda jamiyat talabidan kelib chiqib, mavjud nasl yaxshilanadi. Yoki butunlay yangi yo'nalish shakllantiriladi.

Katta mablag' kerak. Chuqur bilim kerak. Ko'p vaqt kerak. Sabr kerak.

Hamma uchun emas.

ENG MUHIM XULOSA

Ko'pchilik chorvador aynan shu bosqichda xato qiladi.

Ular o'zining sharoitini hisobga olmaydi. Faqat bitta savol beradi: *"Qaysi yo'l foydaliroq?"*

Va shu yerda chalg'iydi.

Chunki bu — noto'g'ri savol. To'g'ri savol boshqacha:

"Menga qaysi yo'l mos keladi?"

Bu ikki savol bir-biriga o'xshamaydi. Birinchisi — bozorga qaraydi. Ikkinchisi — o'zingizga.

Va to'g'ri javob faqat ikkinchisidan keladi.

Agar siz o'z sharoitingizni rost baholasangiz, imkoniyatlaringizni ko'rsangiz, shunga mos yo'lni tanlasangiz — siz **yarim yo'lni allaqachon bosib o'tgan** bo'lasiz.

Chorvachilikda muvaffaqiyat ko'p ishlashdan boshlanmaydi.

To'g'ri tanlashdan boshlanadi.

III. BOB: SHAROIT VA HAQIQAT

Chorvachilik haqida gap ketganda, ko'pchilik bitta xatoga yo'l qo'yadi.

Boshqalarga qaraydi.

Kimdir katta poda qilganini ko'radi. Kimdir tez pul qilganini eshitadi. Kimdir biror yo'nalishni maqtab gapiradi.

Va qaror qiladi:

"Men ham shunday qilaman."

Mana shu yerda hammasi boshlanadi.

Chunki chorvachilikda hamma uchun bitta to'g'ri yo'l yo'q. Yo'q. Bu — fakt.

Har bir odamning sharoiti boshqacha. Birovda keng yaylov bor, chorva erkin yuradi. Birovda faqat hovli, joy tor. Birovda vaqt ko'p, mablag' kam. Yana birovda mablag' yetarli, lekin vaqt yo'q.

Va aynan shu farqlar natijani, hamma narsani belgilaydi.

KO'PCHILIK NIMADA ADASHADI

Ko'pchilik o'ziga shunday savol beradi:

"Qaysi yo'nalish ko'proq pul keltiradi?"

Va shu savol asosida tanlov qiladi.

Noto'g'ri savol. Mutlaqo noto'g'ri.

Chunki har bir yo'nalish — **to'g'ri sharoitda** foyda beradi. **Noto'g'ri sharoitda** esa zarar keltiradi. Hech bir yo'nalish o'zicha foydali yoki foydasiz emas. U sharoitga qarab ishlaydi.

Yaylovsiz odam ona qo'y olsa nima bo'ladi? Xarajat ko'payadi. Hayvon to'liq rivojlanmaydi. Oxirida foyda yo'q.

Aksi — katta yaylovi bor odam hovlida bo'rdoqilik qilsa? Imkoniyatining yarmidan kam foydalanadi. O'sish sekin. Daromad kamayadi.

Ikki holatda ham yo'nalishning aybi yo'q. Sharoit mos kelmagan.

SHAROIT — ENG ASOSIY OMIL

Muvaffaqiyatning siri oddiy:

To'g'ri yo'nalish + to'g'ri sharoit = natija.

Bu ikkisi mos tushsa — keladi. Mos tushmasa — qancha harakat qilsangiz ham foyda yo'q.

Shuning uchun o'zingizdan rosti bilan so'rashingiz kerak:

— Menda qanday joy bor? — Yaylov bormi, bog' bormi, faqat hovlimi?
— Bu ishga qancha vaqt ajrata olaman? — Mablag'im qancha? — Tez natija xohlaymanmi, yoki uzoq muddatli tizim qurmoqchimanmi?

Shu savollarga **holis javob bermay** to'g'ri yo'lni topib bo'lmaydi.

Qachongacha aql bilan yondashmay, ishni shartta boshlab, keyin yo'qotib o'tiramiz?

Xatosiz boshlash shunchalik qiyinmi?

HAQIQATNI QABUL QILISH

Ba'zida haqiqat yoqmaydi.

Kimdir ona qo'y boqishni xohlaydi. Lekin yaylovi yo'q. Haqiqat shu — bu yo'l unga mos emas.

Yoki kimdir tez pul ishlashni istaydi. Lekin tanlagan yo'li uzoq muddatli. Haqiqat shu — natija kech keladi.

Agar inson bu haqiqatni qabul qilmasa — u doim norozilikda yashaydi. Va doim aybdor qidiradi. Bozorda. Davlatda. Boshqalarda.

Lekin aslida aybdor kim?

O'ziga rosti aytmagan odam.

ENG MUHIM TUSHUNCHA

Chorvachilikda muvaffaqiyat — **eng yaxshi yo'lni tanlash emas. O'zingizga mos yo'lni tanlash.**

Bu ikki gap o'xshash. Lekin butunlay boshqacha.

Agar siz o'zingizni aldasangiz — imkoniyatingizni noto'g'ri baholasangiz, boshqalarga taqlid qilsangiz — siz vaqt yo'qotasiz. Pul yo'qotasiz. Va eng yomoni — sohaga ishonchni yo'qotasiz.

Agar siz sharoitingizni rost ko'rsangiz, haqiqatni qabul qilsangiz, mos yo'lni tanlasangiz — barqaror natijaga chiqasiz.

XULOSA

Chorvachilikda muammo ko'pincha tashqarida emas.

Ichkarida. Qaror qabul qilishda.

To'g'ri qaror esa — **haqiqatni tan olishdan** boshlanadi.

IV. BOB: NIMA UCHUN QO'YLAR MAYDALASHDI

Bozorga chiqib qarang. Ko'rinish achinarli. Qo'ylar mayda. Zaif. Pachoqlashgan. Ko'pchilik buni sezadi. Lekin tushunmaydi. Yoki tushunmoqchi emas.

Aholi orasida shunday gaplarni eshitish mumkin:

"Avvalgi qo'ylar boshqacha edi..."

"Hozirgilari mayda, zaif, tez semirmaydi..."

To'g'ri gaplar. Lekin bu tasodif emas. Bu — yillar davomida to'plangan xatolarning natijasi.

MUAMMO QAYERDAN BOSHLANDI

Avvallari ona qo'ylar yaylovda boqilgan. Erkin yurgan. Hil-ma hil giyohlarni o'zi terib yegan. Tabiiy muhitda o'sgan.

Natija? Mushaklari rivojlangan. Vujudi sog'lom. Nasli kuchli.

Keyin nima bo'ldi?

Qo'ylar asta-sekin hovliga ko'chdi. Yaylov yopildi. Erkinlik ketdi. Va shu yerda hammasi o'zgara boshladi.

HARAKAT YO'Q — NATIJA YO'Q

Hovlida hayvon harakati keskin kamayadi.

Aslida qo'y doim harakatda bo'lishi kerak. Nega? Chunki qon aylanishi harakatga bog'liq. Ayniqsa homilador ona qo'ylar uchun.

Yaylovda harakatlanayotgan qo'y o'ziga kerakli giyohlarni o'zi tanlab yeydi. Bachadondagi qo'zi esa shu qon orqali, shu giyohlardan oziqlanadi.

Harakat bo'lmasa — rivojlanish sustlashadi.

Va zaif qo'zi tug'iladi.

Hisob oddiy.

QO'CHQOR MASALASI

Yana bir katta xato — qo'chqorni o'z vaqtida almashtirmaslik.

Yillar davomida nima qildik? Qo'shni poda, qo'shni qishloq, qo'shni tumandan qo'chqor olib keldik. Natijada bizning chorvalar bir-biriga **qarindosh** bo'lib ketdi.

Buning ustiga — nisbat ham noto'g'ri.

To'g'ri tizimda 10-12 ta ona qo'yga 1 ta qo'chqor kerak. Amalda nima ko'ramiz? 25 ta. Ba'zan 50 ta qo'yga 1 ta qo'chqor.

Bittasi ko'pini qochira oladi. To'g'ri.

Lekin savol boshqa: **urug' sifati nima bo'ladi?**

Qo'chqor kuchini yo'qotadi. To'liq tiklanishga ulgurmaydi. Urug' kuchsizlanadi. Va nasl sifati tushadi.

Yillar o'tib — buning natijasini bozorda ko'ramiz.

NOTO'G'RI OZIQLANTIRISH

Bu — og'riqli mavzu.

Xarajatni kamaytirish uchun qo'ylarga nima berishadi? Qoldiq ovqat. Sifatsiz yem. Shahar joyida — oshxona chiqindilari, har xil aralashmalar.

Buning ustiga qo'y xonalari kichkina. Pol qurib ulgurmasdan shilta va najasga to'lib ketadi. Qo'y shu yerda yotadi, shu yerda turadi.

Natijada nima bo'ladi?

Kasalliklar. Ichki organlar to'g'ri ishlamaydi. Qon tozalanmaydi. Va eng so'nggi nuqta — go'sht sifati buziladi. G'alati hid paydo bo'ladi.

Iste'molchi buni darrov sezadi. Va undan voz kechadi.

ERTA SO'YISH MUAMMOSI

Yana bir xato — qo'zilarni juda erta sotish.

Hayvon to'liq rivojlanmagan. Mushak yetishmagan. Go'sht asosan suyakdan iborat.

Va keyin biz hayron bo'lamiz: nega qo'y go'shti bebaraka bo'lib qoldi?

Sabab oldimizda. Lekin ko'rmaymiz.

NATIJA NIMA BO'LDI

Hamma xatolar bir joyga to'plandi.

Qo'ylar mayda. Zaif. Past sifatli.

Va eng yomoni — **bozor o'zgardi**. Ko'p iste'molchi qo'y go'shtidan voz kechdi. Mol go'shtiga o'tib ketdi.

Bu — biz qurgan tizimning yakuniy hisobi.

ENG XAVFLI HOLAT

Eng xavfli jihati nima, bilasizmi?

Odamlar bunga **ko'nikib qoldi**. Hozir ko'pchilik shunday deb o'ylaydi:

"Qo'y shunaqa bo'ladi."

Yo'q. Bu yolg'on.

Qo'y bunaqa emas. Bu — qo'ylarning haqiqiy holati emas. Bu — biz qurgan **noto'g'ri tizimning natijasi**. Va bu — boshqacha bo'lishi mumkin.

XULOSA

Agar biz shu xatolarni davom ettirsak — vaziyat yanada yomonlashadi. Yana bir necha yil. Yana bir avlod qo'y. Yana past sifat.

Lekin agar to'xtab, sabablarni tushunsak, tizimni qayta qursak — bu jarayonni to'xtatish mumkin.

Va aynan shu yerda eng muhim savol tug'iladi:

Agar muammo shunchalik chuqur bo'lsa — uni qanday hal qilamiz?

V. BOB: NEGA ODATIY YECHIMLAR ISHLAMAYDI

Qo'ylar maydalanib ketgani haqida gap ketganda — ko'pchilik bir xil yo'l tutadi. Muammoni ko'radi. To'g'ri ko'radi. Lekin yechimni — noto'g'ri joydan qidiradi.

ODATIY YONDASHUV

Eng ko'p eshitiladigan gaplar:

"Yemni yaxshilaymiz."

"Vitamin qo'shamiz."

"Ko'proq beramiz."

Bularning hammasi foydali. Bahslashmayman.

Lekin savol shu: **yetarlimi?**

Javob ham oddiy: **yo'q.**

NIMA UCHUN YETARLI EMAS

Tasavvur qiling. Siz hayvoningizga eng yaxshi yem berdingiz. Hech kimda yo'q sharoit qurdingiz. Parvarishni kuchaytirdingiz.

Lekin natija siz kutgandek emas.

Nima sababdan?

Chunki har bir hayvonning **ichki chegarasi** bor. Va bu chegarani — yem belgilamaydi, parvarish belgilamaydi, sharoit ham belgilamaydi.

Buni — **genetika** belgilaydi.

ENG MUHIM QONUN

Chorvachilikda oddiy, lekin o'zgarmaydigan bir qonun bor:

— **Parvarish natijani yaxshilaydi. — Genetika esa chegarani belgilaydi.**

Agar genetika past bo'lsa — siz qancha harakat qilmang, natija cheklangan bo'lib qoladi.

Va shu chegaradan o'tib bo'lmaydi.

KO'PCHILIK QAYERDA ADASHADI

Ko'pchilik tashqi narsalarga e'tibor beradi. *"Yemda muammo,"* deydi. *"Parvarishda muammo. Sharoitda muammo."*

Hammasi tashqarida.

Lekin haqiqat ko'pincha ichkarida. Genetikada.

Va aynan shu yerni ko'rmaslik — eng katta xato.

AMALIY MISOL: OZUQA

Oziqlanish haqida bugun juda ko'p maslahat bor.

Kimdir bug'doy deydi. Kimdir arpa. Kimdir aralash yem.

Hammasi to'g'ri. Lekin asosiy xato — **bir xil ozuqaga yopishib olish.**

Bir muhlisimiz qo'ng'iroq qildi:

"Qo'yim bug'doy yemay qo'ydi."

Sodda gap. Lekin orqasida muhim narsa bor.

Men so'radim: *"Qancha vaqtdan beri faqat bug'doy berasiz?"*

"Ikki oydan beri," dedi.

Men unga shunday tushuntirdim:

"Tasavvur qiling — siz har kuni faqat osh yeysiz. Faqat osh. Bir hafta yeysiz. O'n kun yeysiz. Keyin nima bo'ladi? Oshni ko'rsangiz ko'nglingiz aynaydi-da. Qo'y ham xuddi shunaqa. Bu qo'yning muammosi emas. Bu — siz qilgan xato."

Tushunib qoldi.

AMALIY MISOL: VAZN

Yana bir mijozimiz qo'ng'iroq qildi:

"Qo'zilarimning vazni oshmayapti."

Men undan so'radim: *"O'zingiz necha kilosiz?"*

"80 kilo," dedi.

"So'nggi necha yildan beri shu vazndasiz?"

"3-4 yildan beri," dedi.

Shunda men tushuntirdim:

"Siz o'zingizga yetarli miqdor yeyapsiz. Shuning uchun vazningiz o'zgarmayapti. Qo'yda ham xuddi shunday. Miqdor o'zgarmasa — natija ham o'zgarmaydi."

Oddiy. Lekin ko'pchilik ko'rmaydigan narsa.

ENG MUHIM XULOSA (OZIQA)

Oziqlantirishda murakkab formulalar kerak emas.

Kerak bo'lgan narsa — **oddiy tushuncha**.

Ozuqa turli bo'lsin. Miqdor nazoratda bo'lsin. Hayvon holatiga qarab o'zgartirilsin.

Hammasi shu.

Lekin...

ASOSIY MUAMMO HALI HAM QOLADI

Siz to'g'ri oziqlantirdingiz. Yaxshi sharoit berdingiz. Xatolarni tuzatdingiz.

Va baribir — natija cheklangan.

Nega?

Chunki siz faqat **tashqarini** tuzatdingiz. **Ichkarini** esa — o'zgartirmadingiz.

ENG XAVFLI HOLAT

Odam ko'proq pul sarflaydi. Ko'proq harakat qiladi. Kerak bo'lsa — ko'proq vaqt ajratadi.

Lekin natija o'zgarmaydi.

Va bu — charchatadi. Oxirida bitta xulosa qoladi:

"Chorvachilik foyda bermaydi."

Va shu yerda — yana bir odam soha tashlab ketadi.

YANA BIR XATO

Ba'zilar boshqa yo'l tutadi.

"Hammasini almashtiraman," deb butun podani sotadi. Yangisini oladi.

Bu — eng qimmat xato.

Chunki muammo birdaniga hal qilinmaydi. Almashtirish — yechim emas. Bu shunchaki yangi pul sarflash. Va keyin yana o'sha muammo qaytadi.

TO'G'RI SAVOL

Ko'pchilik o'ziga noto'g'ri savol beradi:

"Qanday boqish kerak?"

To'g'ri savol esa boshqacha:

"Qanday genetika bilan ishlayapman?"

Bu ikkisi orasidagi farq — butun chorvachiligingizning kelajagini hal qiladi.

BURILISH NUQTASI

Aynan shu joyda chorvadorlar ikki guruhga bo'linadi.

Birinchi guruh — tashqi omillar bilan kurashadiganlar. Ko'p ishlaydi. Sekin rivojlanadi. Ba'zan umuman rivojlanmaydi.

Ikkinchi guruh — ildizni tushunganlar. Kamroq xato qiladi. Tezroq natijaga chiqadi.

Siz qaysi guruhdasiz?

XULOSA

Agar siz faqat yemga tayanib ishlasangiz — bir joyda qolib ketasiz.

Agar siz faqat parvarishni kuchaytirsangiz, lekin genetikani e'tiborsiz qoldirsangiz — bir joyda qolib ketasiz.

Lekin agar siz genetikani tushunsangiz, to'g'ri tanlasangiz, va ustiga to'g'ri parvarish qo'shsangiz — **butunlay boshqa natija** ko'rasiz.

Va aynan shu yerda — kitobning eng muhim mavzusi boshlanadi:

GENETIKA.

VI. BOB: GENETIKA — HAMMASINING ASOSI

Chorvachilikda bir omil bor. Ko'pchilik uni ko'rmaydi. Lekin u — eng katta ta'sir qiladigan narsa.

Genetika.

Bu so'zni hamma eshitgan. Lekin tushuniib yetmagan. Va aynan shu — ko'p xatolarning sababi.

GENETIKA NIMA O'ZI

Oddiy aytsam:

Genetika — bu hayvonning ichki imkoniyati.

Qanchalik tez o'sishi. Qanchalik vazn yig'ishi. Qanchalik chidamli bo'lishi. Qanday nasl berishi. Bularning hammasini — genetika belgilaydi.

Siz tashqaridan nima qilsangiz ham — u faqat **ichkaridagi imkoniyat doirasida** ishlaydi.

Bu chegaradan oshib bo'lmaydi.

ENG MUHIM QONUN

Chorvachilikda o'zgarmaydigan bir qonun:

Parvarish imkoniyatni ochadi. Genetika esa imkoniyatni beradi.

Agar imkoniyat past bo'lsa — uni ochib berishdan ham foyda yo'q. Ochsangiz ham, ichi bo'sh chiqadi.

ODDIY MISOL

Tasavvur qiling. Sizda ikkita qo'zi bor.

Biri — kuchli genetikaga ega. Ikkinchisi — zaif.

Siz ikkalasiga bir xil yem berasiz. Bir xil sharoit qurasiz. Bir xil parvarish qilasiz.

Natija nima bo'ladi?

Farq baribir katta. Chunki **boshlang'ich nuqta** boshqacha.

Birinchisi 80 kiloga chiqadi. Ikkinchisi 50 kiloda qolib qoladi. Va siz hech narsa qila olmaysiz.

KO'PCHILIK QAYERDA ADASHADI

Ko'pchilik chorvador tashqi ko'rinishga qarab tanlaydi. Rangi yoqdi. Hajmi katta ko'rinadi. Boshi chiroyli.

Va shu narsalar asosida pul to'laydi.

Lekin yetarli emas. Chunki **haqiqiy sifat — ichkarida**. Ko'z bilan ko'rib bo'lmaydi.

GENETIKA QANDAY BUZILDI

Yillar davomida nima qildik?

Noto'g'ri tanlov qildik. Nazoratsiz qochirdik. Qo'chqorni vaqtida almashtirmadik.

Va asta-sekin — genetika yomonlashib ketdi. Diyorimizda.

Bu bir kunda bo'lmadi. Yillab davom etdi. Avlod-avlod davom etdi. Va keyin bir kun — natija ochilib qoldi. Bozorga chiqsak, ko'rib turibmiz: qo'ylar avvalgidек emas.

ENG XAVFLI HOLAT

Eng xavflisi nima, bilasizmi?

Odamlar bunga o'rganib qoldi. *"Hamma qo'ylar shunaqa"* deb o'ylay boshladi.

Yo'q.

Hamma qo'ylar shunaqa emas. Bu — qo'ylarning haqiqiy holati emas. Bu — **biz qurgan noto'g'ri tizimning natijasi**.

Va shu ikki gap orasidagi farq — hamma narsani o'zgartiradi.

TO'G'RI YONDASHUV

Genetika bilan ishlash bir kunda natija bermaydi. Bu — bosqichma-bosqich jarayon.

To'g'ri yo'l shunday:

— Kuchli qo'chqor tanlash. — Uni to'g'ri ishlatish. — Natijani kuzatish. — Va keyingi bosqichga o'tish.

Hamma. Boshqa sehrli formula yo'q.

Lekin shu yo'lni izchil bossangiz — bir necha yildan keyin podangizdagi farqni o'zingiz ham tanimaysiz.

ENG KATTA IMKONIYAT

Genetika — eng katta muammo.

Va aynan shu paytda — eng katta imkoniyat.

Agar uni tushunmasangiz — u sizni orqaga tortadi. Yillab. Va siz nima sababdan ekanini bilmay yurasiz.

Agar tushunsangiz — u sizni oldinga olib chiqadi. Boshqalardan ajratib turadi. Tanlov sizniki.

XULOSA

Chorvachilikda hamma narsa tashqaridan boshlanmaydi. Ichkaridan boshlanadi.

Genetikasiz ishlasangiz — faqat boqishga tayanib qolsangiz — siz doim **cheklangan natija** olasiz.

Genetika ustida ishlasangiz — to'g'ri tanlasangiz, ustiga to'g'ri parvarish qo'shsangiz — siz **butunlay boshqa darajaga** chiqasiz.

Endi savol qoldi:

Genetikani tushundik. Uni qanday qilib to'g'ri ishlatamiz?

VII. BOB: GENETIKADAN TO'G'RI FOYDALANISH

Genetika muhimligini tushunish — bu boshlanish.

Asosiy savol esa boshqacha:

Uni qanday ishlatamiz?

Va aynan shu yerda ko'pchilik yana xato qiladi.

CHETGA TO'LIQ TAYANIB BO'LMAYDI

Bugun ko'pchilik nima qilyapti? Chetdan chorva olib keladi. Tashqi bozorga qarab ishlaydi.

Va shu bilan tinchlanyapti.

Lekin bir haqiqatni eslab qo'ying. Bugun chegara ochiq. Ertaga — yopiq. Bugun narx bitta. Ertaga butunlay boshqacha. Qoidalar o'zgaradi. Yo'llar yopiladi. Va siz yana noldan boshlashga majbur bo'lasiz.

Bu — tizim emas.

Bu — **qaramlik.**

SHAXSIY TAJRIBA

Ko'p yillar davomida men Qirg'izistondan qo'zi va qo'chqor olib keldim. Bo'rdoqilik va zot yo'nalishida ishlaydiganlarga yetkazib berdim.

Boshida nima bo'lgan?

Xaridorlar narxni qimmat deyishardi. Ba'zilar burilib ketardi.

Lekin vaqt o'tdi. Ular bu qo'zilarni qo'chqor holatiga yetkazguncha boqdi. Va keyin nima dedi?

"Buni boqib ko'rgach, mahalliy qo'zilarga qaragimiz kelmay qoldi."

Bu so'zlarni men juda ko'p eshitdim. Doimiy mijozlardan.

Bu tasodif emas. Bu — genetikaning ishi.

LEKIN MUAMMO BOR

Hozir ham ko'pchilik noto'g'ri yo'lda ketyapti.

Ba'zilar nima qilyapti? Genetikasi allaqachon buzilgan qo'chqorlarni katta pullarga sotib olyapti. Tashqi ko'rinishga ishonib. Sotuvchining gapiga ishonib.

Boshqalar esa boshqa yo'l tutyapti. Qo'ylar sifati yoqmagani uchun butun podani sotib yangisini olmoqchi bo'lyapti.

Ikkalasi ham — noto'g'ri va xavfli yo'l.

ENG MUHIM HAQIQAT

**Katta poda urg'ochilarni almashtirish bilan o'zgartirilmaydi.
Tizimli ishlash bilan o'zgartiriladi.**

Bu gapni ikki marta o'qing.

TO'G'RI YO'L

To'g'ri yo'l qanday?

Mahalliy urg'ochilarni saqlab qolish.

Nega? Chunki ular allaqachon mahalliy muhitga moslashgan. Kuchli immuniteti bor. Iqlimni biladi.

Chetdan keltirilgan urg'ochi esa qiynaladi. Bizning yoz, bizning qish, bizning suv, bizning ot — hammasi unga begona. Va shu yerda kasallik boshlanadi. Yo'qotishlar boshlanadi.

Demak — urg'ochi joyida qolsin. O'zgartirish kerak bo'lgan narsa — **erkak tomon.**

YO'NALTIRUVCHI REJA

To'g'ri yo'l shunday qurilishi kerak. Mutaxassis seleksionerlarga aniq vazifa beriladi:

1. Mutaxassis seleksionerlar aholi talabidan kelib chiqib, chetdan **kuchli genetikali qo'chqorlar** nusxalarini tanlab olib keladi.
2. Ularni saralangan mahalliy noyob urg'ochilarga qo'shadi. Tug'ilgan qo'zilardan eng yaxshilarini tanlab — keyingi bosqich seleksionerlarga yetkazib beradi.
3. Keyingi bosqichdagilar seleksiya natijalarini saqlab qoladi va nusxalarni ko'paytiradi.
4. Undan keyingilar narxni arzonlashtirib, **zotdor qo'chqorlarni mahalliy chorvadorlar uchun** tayyorlaydi.
5. Poda egalari shu qo'chqorlarni olib o'z podalariga qo'shadi. Va har yili podasini saralashdan o'tkazadi — qo'ylar qonini bosqichma-bosqich o'zgartirish uchun.

Bu — zanjir. Har bir halqa o'zining ishini biladi. Hech kim hammasini bir o'zi qilmaydi.

NATIJA

Shu usul bilan **3-5 yil ichida** — qo'ylarimiz sifatini tubdan o'zgartira olamiz.

Shundan keyin nima bo'ladi?

Bo'rdoqilik bilan shug'ullanadiganlar tashqi qo'zilarga qaram bo'lib qolmaydi. O'zimizning podalardan sifatli qo'zi olishga qaytadi.

Va ichki tizim kuchayadi. Pul o'zimizda qoladi. Kelajak — o'zimizning qo'limizda bo'ladi.

ENG MUHIM FIKR

Genetika bilan ishlash — **bir martalik xarid emas**. Bu — **tizim**.

Agar siz faqat qimmat seleksioner qo'chqorlariga oshiq bo'lib, bittadan ikkitadan sotib olib yursangiz, lekin tizim ichida o'zingizning o'rningizni egallamasangiz — natija bo'lmaydi.

Tizim — yakka pul bilan qurilmaydi. Tizim — har kim o'z joyini bilgan paytda quriladi.

XULOSA

To'g'ri yo'l — chetdan hamma narsani olib kelish emas.

Eng yaxshisini olib kelib, o'z tizimingizni qurish.

Agar siz mahalliy urg'ochilarni saqlasangiz, kuchli qo'chqor ishlatsangiz, tanlovni to'g'ri qilsangiz — siz **o'z genetikangizni** shakllantirasiz.

Va bu sizni boshqa darajaga olib chiqadi.

Endi savol qoladi:

Hamma bu yo'lni tushunadimi? Yoki bu sohada boshqa muammolar ham bormi?

VIII. BOB: SELEKSIYA ATROFIDAGI HAQIQAT VA NOTO'G'RI TUSHUNCHALAR

Bugun seleksiya haqida gap ketsa — odamlar orasida ikki xil fikr eshitamiz.

Birinchisi: *"Bu — eng yuqori daraja. Eng foydali yo'nalish."*

Ikkinchisi: *"Bu — aldov. Firibgarlik. Seleksionerlar ko'z-ko'zga qilib bir-biriga qimmat narxda qo'chqor sotib yuradi xolos."*

Va men aniq aytaman — ko'pchilik **ikkinchi fikrga** yaqinroq turadi.

NIMA UCHUN BUNDAY FIKR PAYDO BO'LGAN

Bu fikr havodan paydo bo'lmagan.

Uning orqasida real tajribalar bor.

Ko'p odamlar katta pul to'lab qo'chqor yoki urg'ochi sotib olgan. Kutilgan foydani ko'rmagan. Va xulosa qilgan:

"Hammasi yolg'on ekan. Firibgarlik ekan."

Va shu gap odamdan odamga yetib bordi.

LEKIN HAQIQAT BOSHQA

Muammo — seleksiyada emas.

Muammo — **seleksiyani noto'g'ri tushunishda.**

Bu ikkisi orasida katta farq bor. Va shu farqni ko'rmagan odam, butun sohani ayblab yuradi.

SELEKSIYA QANDAY ISHLAYDI

Aslida seleksiya — bozor talabiga bog'liq jarayon.

Ya'ni jamiyat qanday hayvonni xohlasa — seleksiya o'sha tomonga ishlaydi. Boshqa yo'q. Hech kim havodan kelib yangi nasl o'ylab topmaydi. Hammasi — talab asosida.

ZANJIR QANDAY ISHLAYDI

Bu jarayonni tushunish uchun butun zanjirni ko'rish kerak. Boshidan oxirigacha:

1. Bozor (ya'ni jamiyat) — ma'lum parametrdagi qo'chqorlarni xohlaydi.
2. Savdogarlar talabni sezadi va shu sifatdagi hayvonlarni qidira boshlaydi.
3. Savdogarlarga yetkazib beruvchilar — chorvadorlarga buyurtma beradi.
4. Chorvadorlar bilvosita yoki bevosita katta poda egalari bilan ishlaydi.
5. Katta poda egalari past va o'rta darajadagi seleksionerlarga murojaat qiladi.
6. Va nihoyat — buyurtma **eng yuqori darajadagi seleksionerga** yetib boradi.

Bu zanjir. Va u tepadan pastga emas — **pastdan tepaga** ishlaydi.

ENG YUQORI NUQTA

Eng kuchli seleksioner aynan kerakli parametrlarni chiqaradi. Va uni yuqori narxda sotadi.

Bu — normal holat. Aldab sotyapti, deb o'ylasangiz — adashasiz.

Chunki u bilim sarflagan. Vaqt sarflagan. Tavakkal qilgan. Yillab.

"NUSXA" TIZIMI

Keyin nima bo'ladi?

Pastroq darajadagi seleksionerlar shu natijani takrorlay boshlaydi. Ya'ni — **nusxa** chiqaradi. Va uni ancha arzon narxda sotadi.

Keyin yana — undan pastroqlar olib yana nusxa qiladi. Yana arzonroq sotadi.

Va shu yo'l bilan oxir-oqibat oddiy chorvador ham shu yo'nalishdagi hayvonni o'ziga mos narxda oladi.

Bozor talabi qondiriladi.

Tizim shunday ishlaydi.

MUAMMO QAYERDA

Muammo — bu tizimni tushunmaganlarda.

Ba'zilar eng yuqori nuqtadan kirishga harakat qiladi. Katta pulga hayvon oladi. Lekin tizimda o'zining qayerda turishini bilmaydi. Nima qilishini bilmaydi.

Natijada — zarar ko'radi.

Va keyin nima deydi? *"Seleksiya — firibgarlik ekan."*

Yo'q. Firibgarlik emas. Sizning o'rningizni noto'g'ri tanlaganingiz uchun.

YANA BIR MUAMMO

Bozor doim o'zgaradi.

Bugun bir parametr trendda. Ertaga butunlay boshqasi. Yarim yil oldin kerakli bo'lgan narsa, bugun deyarli qiziqarli emas.

Agar siz bu o'zgarishni tushunmasangiz — qimmat hayvon bilan qolib ketasiz. Sotib bo'lmaydi. Bozor o'tib ketgan.

Bu ham — tizimning bir qismi. Va ko'pchilik buni hisobga olmaydi.

ENG MUHIM HAQIQAT

Seleksiya — tez pul qilish joyi emas. Bu — chuqur tizim.

Bu gapni unutmang.

Tez pul izlab kirsangiz — yo'qotasiz. Aniq.

XULOSA

Agar siz tizimni tushunmay kirib ketsangiz, faqat narxga qarab qaror qilsangiz, tez foyda kutib ishlasangiz — katta ehtimol bilan **zarar ko'rasiz**.

Agar tizimni tushunsangiz, o'z o'rningizni bilsangiz, bosqichma-bosqich rivojlansangiz — **seleksiyadan foyda ko'rasiz**.

Va aynan shu yerda yana muhim savol tug'iladi:

Agar tizim bor bo'lsa — nega baribir barqarorlik yo'q? Nega bozor hamon beqaror?

IX. BOB: BOZOR, CHEGARALAR VA QARAMLIK

Chorvachilik haqida gap ketganda — ko'pchilik faqat ichki narsalarga qaraydi. Yem. Boqish. Nasl. Savdo.

Hammasi to'g'ri. Lekin **bir katta omil** doim chetda qoladi:

Tashqi bozor va chegaralar.

Ko'rinmaydi. Lekin u — sizning ishingizni har kuni boshqaryapti. Va siz bilmasligingiz mumkin.

KO'RINMAS XAVF

Bugun siz chetdan chorva olib kelyapsiz. Hammasi yaxshi. Yo'l ochiq. Narx tushunarli. Savdo bo'lib turibdi.

Lekin ertaga nima bo'ladi?

Hech kim aniq ayta olmaydi.

Bitta buyruq bilan chegara yopiladi. Eksport cheklanadi. Yangi qoidalar chiqadi.

Va sizning butun tizimingiz — bir kechada izdan chiqadi.

BU FAKT

So'nggi yillarda biz buni **bir necha bor ko'rdik.**

Qo'shni davlatlar chorva eksportini chekladi. Kvotalar joriy qildi. Boj va soliq tizimini o'zgartirdi.

Rasmiy sabab har safar bir xil eshitiladi:

"Ichki bozorda narx oshib ketmasligi uchun."

Mantiqli ham eshitiladi. Lekin orqasida nima bor?

HAQIQIY NATIJA

Bu qarorlar nimaga olib keladi?

Qo'shni davlatlarda ham, bizda ham — **kichik biznes zarar ko'radi.** O'rta tadbirkorlar siqiladi. Tizim beqaror bo'ladi.

Va eng yomoni — tashqi bozorlarga tayanib ishlaganlar **eng katta zarbani** oladi.

Men buni o'zim ko'rdim. Bir necha marta. Va eng achinarlisi — biz hali ham xulosa chiqarmaganmiz.

NIMA UCHUN BU XAVFLI

Agar sizning biznesingiz **boshqa davlat qaroriga bog'liq** bo'lsa — siz nazoratni yo'qotgansiz.

Bu oddiy haqiqat.

Bugun siz ishlaysiz. Ertaga esa kimdir bir qog'ozga imzo qo'yadi — va sizga ruxsat yo'q. Hammasi tugadi.

Bu — biznes emas. Bu — **tavakkalchilik.**

Va tavakkalchilikni — biznes deb hisoblamaslik kerak.

BOZORNI BUZADIGAN YANA BIR OMIL

Yana bir muhim muammo bor.

Tartibsiz kirib kelayotgan yangi tadbirkorlar.

Ko'pchilik xarajatni to'liq tushunmasdan, bozorni bilmasdan, sohaga kirib keladi. Qirg'izistonga boradi. Yoki Qozog'istonga. Yoki Rossiyaga.

U yerda nima qiladi?

"Narx shu ekan" deb qimmatga oladi.

Sotuvchi nima qiladi keyin? Bir marta qimmatga sotgan. Endi arzon sotishni xohlamaydi. *"Boshqa kelganlar ham shu narxga olishi kerak"* deydi.

Natijada — bozor narxi **sun'iy** oshadi.

Keyin nima bo'ladi?

Yangi tadbirkor mol olib keladi. Yo'lda to'siqlardan o'tish uchun ikki barobar ko'p haq to'laydi.

Va keyin tushunadi — **foyda yo'q.**

Pulni chiqarib olish uchun **zarariga sotadi.**

Va shu — eng yomoni. Chunki bu paytda **ichki bozor ham buziladi.** Narxlar beqaror bo'ladi. Tizim izdan chiqadi.

Bir odamning bilimsizligi — butun bozorga ta'sir qiladi.

ENG MUHIM SAVOL

Shunday sharoitda savol tug'iladi:

Biz doim shunday yashaymizmi?

Doim boshqalarga bog'liq bo'lib turamizmi?

TO'G'RI XULOSA

Javob — **yo'q.**

Bunday yashash mumkin emas. Va bunga ko'nikish kerak emas.

Agar biz o'z chorvachiligimizni rivojlantirmasak — biz doim qaram bo'lib qolamiz. Bugun Qirg'izistonga. Ertaga Qozog'istonga. Kelasi yili boshqa joyga.

Va har safar — boshqa birovning qarori bizning ishimizni belgilaydi.

Bu shunday davom etishi mumkin emas.

NIMA QILISH KERAK

Eng to'g'ri yo'l — **ichki tizimni qurish.**

Bu nimani anglatadi?

— **O'z chorvalarimizni genetikasini shakllantirishimiz kerak. — Podalarimizni kuchaytirishimiz kerak. — O'z bozorimizni barqaror qilishimiz kerak.**

Kim qiladi buni?

Davlatga umid qilib o'tirsak — yana kech bo'ladi.

Bu — **bizning ishimiz**. Chorvadorlarning ishi. Va bu ish bugun boshlanishi kerak.

XALQNI QANDAY JALB QILAMIZ

Bu tizim faqat katta tadbirkorlar bilan qurilmaydi. Bunday tizim **xalq bilan** quriladi.

Lekin xalq o'z-o'zidan kelib qo'shilmaydi. Odamlarni jalb qilish kerak. Qiziqtirish kerak. Rag'batlantirish kerak. Va eng muhimi — **maqsad** qo'yib berish kerak.

Bularsiz hech kim harakatga kelmaydi.

Eng kuchli vosita esa — **ko'rgazmalar**.

Tasavvur qiling. Har yili har bir viloyatda saralash bosqichi bo'lib o'tadi. Eng yaxshi chorvadorlar aniqlanadi. Yakunda — respublika miqyosida katta ko'rgazma. G'oliblar — chorvachilikda nom qozonadi.

Bu nima beradi?

Raqobat. Rivojlanish. Sifat oshishi. Va eng muhimi — **seleksiya madaniyati** paydo bo'ladi. Bizda yo'q bo'lgan narsa.

BIRLASHISH ZARURLIGI

Bunday tizim o'zicha ishlamaydi. Buning uchun biz **birlashishimiz** kerak. **Uyushma** kerak. Chunki tizimni qurish uchun — boshqaruv kerak.

Kimdir buni rejalashtirishi, olib borishi kerak. Mablag' kerak, mukofotlar bekorga kelmaydi. Bardavomlik bo'lishi lozim. Bir yillik harakat tizim qurishdan nima foyda? Doimiy ravishda ish olib borilishi kerak.

Yakka odam buni qila olmaydi. Birlashganlar — qila oladi.

ENG MUHIM MASALA

Yana bir muhim savol bor:

Biz qanday qo'y yetishtirmoqchimiz?

Bu savolga aniq javob bo'lmasa — har kim o'zicha ishlaydi. Va tizim buziladi.

Bugun qo'shni davlatlarda ham seleksionerlar bir-biri bilan kelisha olmayapti. Ma'lumotlar bir-biriga zid. Yo'nalishlar har xil. Va bu — ichki ziddiyatlarga olib keladi. Soha sekin rivojlanadi.

Biz shu xatoni takrorlamasligimiz kerak.

BIZ NIMA QILISHIMIZ KERAK

Bunday holatda biz nima qilishimiz kerakligini tushunishimiz uchun bizga **aniq narsalar** kerak:

— **Aniq maqsad.** — **Aniq parametrlar.** — **Yagona yo'nalish.**

Va eng muhimi — bu yo'l **inson xohishiga emas, tabiiy qonunlarga** mos bo'lishi kerak.

Chunki biz hayvon bilan ishlaymiz. Hayvon esa tabiat ichida yashaydi. Tabiatga qarshi ish — hech qachon yakunda foyda bermaydi.

XULOSA

Agar biz tashqi bozorlarga tayanib yashasak, tizim qurmasak, birlashmasak — biz doim beqaror bo'lib qolamiz. Va bu — tabiiy.

Agar biz ichki tizimni qurishga xalqni jalb qilsak, aniq yo'nalishda harakat qilsak — biz **kuchli va mustaqil chorvachilikni** quramiz. Bu ham fakt.

Tanlov — bizniki.

Va shu yerda savol o'zgaradi.

Endi gap faqat tizimda emas:

Foyda qayerda?

X. BOB: FOYDA QAYERDA

Chorvachilik bilan shug'ullanayotgan odam doim bir savolni beradi:

"Qo'ychilikda foyda bormi o'zi?"

Va shu savolning orqasida — ko'p achchiq tajriba bor.

Ko'pchilik shunday o'ylaydi: tez aylantirsang — foyda. Tez sotsang — foyda.

Lekin aynan shu yerda eng katta xato boshlanadi.

ODDIY SAVOL

Tasavvur qiling.

Sizning farzandingiz 12 yoshga kirdi. Endigina katta o'sishni boshladi.

Siz uni shu yerda **to'xtatib qo'yarmidingiz?**

Albatta yo'q.

Chunki hamma biladi — inson bolasi 12 yoshdan keyin, 18-24 yoshgacha **eng faol o'sadi**. Kuchga to'ladi. Shakllanadi.

Bu oddiy haqiqat. Hamma tushunadi.

Lekin negadir biz aynan shu haqiqatni **chorvachilikda unutamiz**.

ENG KATTA XATO

Ko'pchilik chorvador qo'zini 3-4 oyligida oladi. 8-9 oyligida sotadi.

Va o'ziga aytadi:

"Tez pul qildim."

Aslida nima bo'lyapti?

U eng qimmat davrni **qo'ldan chiqaryapti**.

Ko'rmasdan. Bilmasdan. Va bu hatto o'ziga sezilmasdan.

ENG MUHIM DAVR

Qo'zi va qo'chqorning eng katta o'sish davri qachon?

12 oydan 24 oygacha.

Aynan shu davrda mushak massasi keskin oshadi. Tana to'liq shakllanadi. Qiymati bir necha barobar ortadi.

Bu — eng foydali davr. Va aynan shu davrni ko'pchilik chorvador **bilmaydi yoki kutmaydi**.

NIMA UCHUN KO'PCHILIK YETIB BORMAYDI

Sabab oddiy:

— **Sabr yetmaydi. — Tushuncha yetmaydi.**

Odam tez natija xohlaydi. Va aynan shu xohish — uni katta foydadan ayiradi.

Tezlik aldaydi.

MUHIM TUZATISH

Lekin shu yerda bir muhim narsa bor.

Bu fikr **har qanday qo'ziga tegishli emas.**

Chunki bugungi mahalliy qo'zilarning ko'pchiligi — genetik jihatdan zaiflashgan. Ularni 12 oydan keyin uzoq boqish har doim natija bermaydi. Tana o'sishdan to'xtab qoladi. Yem zoyaga ketadi.

Aynan shu joyda ko'pchilik yana adashadi.

"Uzoq boqish foyda bermaydi" — deb xulosa qiladi.

Lekin to'g'ri xulosa boshqacha:

"Men noto'g'ri genetika bilan ishlayapman."

Ko'rdingizmi farqni? Birinchisi — sohani ayblaydi. Ikkinchisi — ildizni topadi.

QACHON FOYDA PAYDO BO'LADI

Agar siz **kuchli genetika** bilan ishlasangiz — vaziyat butunlay o'zgaradi.

Bunday qo'zilar 12 oydan keyin ham o'sishda davom etadi. 24 oygacha maksimal natija beradi.

Va aynan shu davrda — **eng katta foyda** shakllanadi.

Pul ketmaydi. Pul ko'payadi. Vaqt sizning tomoningizga ishlaydi.

IKKI YO'L

Bu yerda sizda ikki tanlov bor.

Birinchi yo'l — tez sotish. Kichik foyda. Tez mablag' aylanmasi. Va... shu.

Ikkinchi yo'l — kutish va o'stirish. Katta foyda. Yuqori qiymat. Va — boshqa daraja.

Birinchi yo'l — yamoq qilish. Ikkinchi yo'l — qurish.

Tanlov sizniki.

ENG MUHIM HAQIQAT

Chorvachilikda haqiqiy foyda **tezlikda emas**.

Foyda — **vaqtda va tushunchada**.

Bu ikki narsa bo'lmasa, qancha harakat qilsangiz ham — foyda yo'q. Yana boshqa joyda izlayverasiz.

XULOSA

Agar siz qo'zini erta sotsangiz — eng qimmat davrini yo'qotasiz. Va keyin: *"Foyda yo'q ekan"* deysiz.

Agar siz to'g'ri genetika bilan sabr qilsangiz — eng katta qiymatini olasiz. Va aynan shu — **chorvachilikdagi haqiqiy foyda**.

Endi savol qoladi:

Qanday tanlash kerak?

XI. BOB: QANDAY TANLASH — ENG MUHIM QAROR

Chorvachilikda ko'p narsani keyin tuzatish mumkin.

Lekin bitta narsa bor. Uni boshida noto'g'ri qilsangiz — keyin tuzatish juda qiyin.

Tanlov.

Ko'p yillar davomida mijozlarimdan bir xil savol tushadi:

"Nega siz Qirg'izistondan urg'ochi qo'zi olib kelmaysiz?"

"Nega asosan qo'chqorlar bilan ishlaysiz?"

Bu oddiy savol emas.

Bu — **noto'g'ri yo'l bilan to'g'ri yo'l o'rtasidagi farq**.

BIRINCHI HAQIQAT

Avval ham aytganmiz: urg'ochi qo'ylar yaylovda boqilishi kerak.

Lekin ko'pchilik shunday deydi:

"Yaylovim bor — demak urg'ochi olaman."

Bu yerda shoshilmang.

Chunki bir nechta muhim narsa bor. Va uni bilmasdan tanlasangiz — pul yo'qotasiz. Yoki podangizni yo'qotasiz.

1. MOSLASHUV MUAMMOSI

Chet eldan kelgan urg'ochi qo'y — boshqa iqlimga moslashgan.

Yangi hududga kelgach — qiynaladi. Immuniteti tushadi. Kasalliklar ko'payadi. Va yo'qotishlar boshlanadi.

Bu — kutilgan natija. Kutilmagan natija emas.

2. SAMARADORLIK

Tasavvur qiling.

Bitta **urg'ochi** olib kelsangiz — u sizga yiliga 1-2 ta qo'zi beradi.

Bitta **qo'chqor** olib kelsangiz — u sizga kamida 10-12 ta mahalliy urg'ochidan qo'zi beradi.

Bir xil xarajat. Butunlay boshqa natija.

Axir chetdan nima uchun olib kelinadi? **Nasli uchun.** Demak qo'chqor bilan ishlash — to'g'ri yo'l.

3. INVESTITSIYA

Qo'chqor kamroq sarmoya talab qiladi. Kam olib kelinadi. Olib kelishga ham kam xarajat.

Urg'ochiga esa — ko'proq xarajat. Ko'proq xavf. Va ko'proq yo'qotish.

Hisob aniq.

4. IMMUNITET

Eng muhim jihatlardan biri.

Agar ota chetdan, ona esa mahalliy bo'lsa — tug'ilgan qo'zi ona suti orqali **mahalliy immunitetni** oladi. Va tez moslashadi.

Bu — tabiat o'zi yaratgan ishonchli yo'l.

5. XARAJATLAR

Moslashmagan urg'ochilar ko'p kasal bo'ladi. Ba'zilari o'ladi. Boshqalari zaif qo'zi beradi.

Va veterinariya xarajati — oshib boradi.

Siz pul to'laysiz. Lekin natija kelmaydi.

MAVSUM HAQIQATI

Poda egalari mavsumni juda jiddiy hisobga oladi.

Sovuq hududlarda qo'zilatishni bahor oxiri va yoz boshiga rejalashtiradi. Qo'zi mavsumi — yozning chillasi chiqishida boshlanadi. Sutdan ajratiladi va sotila boshlaydi.

Issiq o'lkalarda esa qo'zilatishni qishga va qish chiqishiga rejalashtiradi. Qo'zi mavsumi — bahorning o'rtasi va oxiriga to'g'ri keladi.

Nega bunday?

Chunki sohani yaxshi tushunganlar — **podadan tushgan qo'zilarni** olishga harakat qiladi. Onasi yaylovda yurgan qo'zining kelajagi yaxshiroq. Bu — fakt.

Hovlida boqilgan ona qo'y esa — kam harakatli. Kerakli giyohlarni iste'mol qilmaydi. Qo'chqor bilan duch kelgan vaqtda qochib qoladi. Va odatda mavsumga qaralmaydi.

Mavsumsiz tug'ilgan qo'zi — mavsumli tug'ilgan qo'zidan boshqacha bo'ladi. Tana farqi bor. Vazn farqi bor. Sifat farqi bor.

Bu farqni tushunmaslik — sizni noto'g'ri qarorlarga olib boradi.

Va pulingiz ortidan keladi.

XII. BOB: HALOLLIK VA BARAKA — KO'RINMAS ASOS

Chorvachilikda foyda qilish mumkin.

Buni biz ko'p yillik tajribada sinab ko'rdik. Tizim bo'lsa — natija chiroyli bo'ladi. Genetika zo'r bo'lsa — o'sish ham zo'r. To'g'ri tanlov bor joyda — foyda ham bor. **In Shaa Allah.**

Lekin shu yerda bir savol tug'iladi:

Har bir foyda barakali bo'ladimi?

Afsuski ko'pchilik bu savol ustida to'xtab o'tirmaydi.

Pul keldi — demak hammasi joyida, deb o'ylaydi.

Lekin hayot boshqa narsani ko'rsatadi.

KO'RINMAS FARQ

Foyda — bir xil emas.

Ba'zi foyda bor: tez keladi, tez ketadi. Bilmaysan ham qayerga ketadi. Qo'lda qoladigan narsa yo'q.

Ba'zi foyda bor: sekin keladi, lekin barakali bo'ladi. Va u — yashaydi. Uyga kiradi. Bolaga o'tadi. Ortidan yana yaxshilik keladi.

Bu farq ko'z bilan ko'rinmaydi. Lekin natijada — bilinadi.

Ba'zi odamlar ko'p ishlaydi. Ko'p savdo qiladi. Lekin baraka ko'rmaydi. Pul kelganday bo'ladi, lekin yo'qoladi.

Boshqalar — kamroq qiladi. Lekin **baraka bilan** yashaydi.

Farq nimada?

Yo'lda.

MUHIM MASALA

Chorvachilikda keng tarqalgan holatlardan biri — **qo'chqorni nasl uchun pulga berish.**

Ko'pchilik buni oddiy xizmat deb hisoblaydi. *"Mening qo'chqorim — kuchli. Boshqa odamning qo'yiga qo'shaman, pul olaman. Nima yomonligi bor?"*

Lekin bu masalada aniq ogohlantirish bor.

Payg'ambarimiz ﷺ — erkak hayvonni nasl uchun haq evaziga berishni qaytarganlar.

Bu — o'ta jiddiy masala.

Va ko'pchilik buni bilmaydi. Yoki bilsa ham — ahamiyat bermaydi.

NIMA UCHUN TAQIQLANGAN

Ulamolar bu yerda ikki asosiy sababni keltiradi.

1. Noaniqlik.

Siz pul olyapsiz. Lekin natija noma'lum — qo'y bo'g'oz bo'ladimi? Qo'zi tug'iladimi? Hech kim aniq aytolmaydi.

Demak siz pulni — **aniq narsaga** olmayapsiz. Shariatimizda esa bunday noaniqlik joiz emas.

2. Foyda tabiati.

Bu yerda foyda — oddiy xizmat emas. Bu — naslga bog'liq jarayon. Va u ijaraga to'g'ri kelmaydi.

Bu ikki sabab — yetarli.

MUHIM FARQ

Ko'pchilik shu yerda adashadi. *"Bu yo'l butunlay yopiq ekanmi?"* deb o'ylaydi.

Yo'q. Yopiq emas.

Taqiq — **pulga berishga** tegishli.

Lekin **bepul** qo'yib berish mumkin. **Hadya** sifatida mumkin. Ba'zi holatlarda **ulush** asosida ham mumkin.

Ya'ni shakl muhim. Niyat muhim.

Va aynan shu ikkisi — pul bilan haqiqat orasidagi farqni belgilaydi.

NIMA UCHUN BU MUHIM

Kimdir aytishi mumkin:

"Bu kichik masala. Bunchalik chuqur qarash kerakmi?"

Lekin aslida — bu yo'lni belgilaydi.

Agar siz kichik narsalarda e'tibor bermasangiz — katta narsalarda ham muammo chiqadi.

Pul katta bo'lganda yana boshqa choralar topiladi. Halol va harom orasidagi farq sezilmay qolinadi. Va keyin tushuniladi — yo'l buzilgan ekan.

ENG MUHIM XULOSA

Chorvachilikda muvaffaqiyat — faqat tizim emas. Faqat foyda emas.

Bu — **yo'l ham**.

Agar yo'l to'g'ri bo'lsa — natija barakali bo'ladi.

Agar yo'l noto'g'ri bo'lsa — natija uzoq turmaydi.

Bu — qonun. Tabiat qonuni emas. Boshqa qonun.

ASOSIY QOIDA

Pul topish qiyin emas.

Pulni **ushlab turish** qiyin.

Baraka esa — faqat to'g'ri yo'ldan keladi.

Va aynan shu yerda biz kitob yakuniga yaqinlashamiz. Lekin bu — yakun emas.

Chunki eng muhim savol hali oldinda:

Biz bu bilim bilan nima qilamiz?

XIII. BOB: CHORVACHILIKNI QAYTA TIKLASH YO'LI

Biz bu kitob davomida ko'p narsani ko'rdik.

Xatolarni. Noto'g'ri tushunchalarni. Tizimsizlikni.

Va eng muhimi — **to'g'ri yo'lni**.

Endi savol oddiy:

Bu bilim bilan nima qilamiz?

BUGUNGI HOLAT

Bugungi chorvachilik oddiy emas. **Bosim ostida.**

Ichkarida — sifat tushgan, tizim buzilgan, noto'g'ri yondashuvlar ko'paygan.

Tashqarida — chegaralar yopiladi, eksport cheklanadi, bozor o'zgarib turadi.

Va shu ikki bosim orasida — **oddiy chorvador qolib ketgan**. Qayerga borishni bilmay. Kimga gapirishni bilmay.

ENG KATTA XAVF

Eng katta xavf — ko'nikib qolish.

Agar biz "*shunaqa bo'ladi*" deb yashasak — hech narsani o'zgartira olmaymiz. Yana bir avlod o'tadi. Yana xuddi shu gaplar takrorlanadi.

Va yana hech narsa o'zgarmaydi.

HAQIQAT

Lekin haqiqat boshqacha.

Bu soha **tiklanishi mumkin**. Kuchli bo'lishi mumkin.

Lekin bu — o'z-o'zidan bo'lmaydi. Kimdir kelib bizning ishimizni qilib bermaydi.

ASOSIY YO'L

Bizga **tizim** kerak.

Genetikaga asoslangan. Sharoitga mos. Barqaror.

Birovning xohishiga bog'liq bo'lmagan tizim. Yopiladi-ochiladi degan tashvishi yo'q tizim.

Faqat shunday tizim — yashaydi.

XALQNING ISHTIROKI

Chorvachilik faqat yirik tadbirkorlar ishi emas.

Bu — xalq ishi.

Agar xalq kirishsa — tizim paydo bo'ladi. Qatnashmasa — hech narsa o'zgarmaydi.

Bu — qonun.

Xalq kirmasa — bu soha yurmaydi. Xalq qiziqmasa — tizim ishlamaydi. Hammasi shu qadar oddiy.

QANDAY RIVOJLANTIRAMIZ

Odamlarni jalb qilish uchun **rag'bat** kerak.

Eng kuchli vosita — ko'rgazmalar.

Tasavvur qiling. Har yili O'zbekistonning barcha hududlarida saralash bosqichlari o'tadi. Har viloyatda eng yaxshi chorvadorlar aniqlanadi va mukofatlanadi.

Yakunda — **poytaxtda Davlat miqyosida** katta ko'rgazma. Eng yaxshilarning eng yaxshilari aniqlanadi.

Bu nima beradi?

— **Raqobat. — Rivojlanish. — Sifat oshishi. — Va eng muhimi — seleksiya madaniyati.**

Bizda yo'q bo'lgan narsa. Va aynan shusiz soha rivojlana olmaydi.

BIRLASHISH

Bunday tizim yakka holda qurilmaydi.

Yakka chorvador bozorni o'zgartira olmaydi. Narxni ushlay olmaydi. Tizim qura olmaydi.

Lekin **birlashgan chorvadorlar** — yo'nalishni ham, narxni ham, bozorni ham ta'sir ostiga oladi.

Bu — fakt. Va boshqa yo'l yo'q.

KEYINGI BOSQICH

Biz bu kitob davomida muammoni tushundik. Sabablarni ko'rdik. Yechimni bildik.

Endi savol o'zgaradi:

Bu yo'lni yakka bosib o'tamizmi? Yoki birgalikda quramizmi?

Birinchisi — eski yo'l. Yolg'iz. Asta-sekin. Va ko'pincha — yo'qotish bilan.

Ikkinchisi — yangi yo'l. Birgalikda. Tezroq. Va kelajakli.

TIZIM QAYERDAN BOSHLANADI

Agar chorvadorlar birlashsa — katta kuch paydo bo'ladi.

Tasavvur qiling: 1000 ta chorvador birlashsa — bu allaqachon bozor kuchi.

Endi tasavvur qiling: ularning har biri yana boshqalarni jalb qilsa — bu **butun bir tizimga** aylanadi.

Boshlanishi — kichik. Lekin ortidan keladigan narsa — katta.

AMALIY YO'L

Bunday tizimni qurish uchun oddiy uslub kerak.

— **A'zolik tizimi.** — **Nomiga kichik badallar.** — **Umumiy jamg'arma.**

Shu yo'l bilan butun respublika bo'ylab ko'rgazmalar, saralash bosqichlari, yakuniy musobaqalar tashkil qilish mumkin.

Murakkab emas. Faqat kerak — boshlovchi va davom ettiruvchi qo'l.

NATIJA

Bu nima beradi?

— Oddiy chorvador ham maydonga chiqadi. — Eng yaxshi qo'ylar aniqlanadi. — Raqobat kuchayadi. — Va eng muhimi — odamda **qiziqish** paydo bo'ladi.

Qiziqish bo'lsa — soha tirik. Yo'q bo'lsa — soha o'lik.

YANA BIR IMKONIYAT

Bugun bizda **sun'iy urug'lantirish** kabi texnologiyalar bor.

Bu nimani anglatadi?

Bitta kuchli qo'chqor — **minglab urg'ochiga** ta'sir qilishi mumkin. Bir necha yil ichida emas. Bir mavsumda.

Bu esa seleksiyani keskin tezlashtiradi.

Eski usul bilan 10 yilda qilinadigan ish — yangi usul bilan 2-3 yilda qilinadi.

Faqat — buni ishlatadigan tizim kerak.

KATTA MAQSAD

Agar biz birlashsak, tizim qursak, to'g'ri yo'nalishda harakat qilsak — biz **o'z chorvachiligimizni tiklaymiz.**

Va balki **yangi nasllar ham shakllanadi.** O'zimizning nomimiz bilan. O'zimizning yerimizdan chiqqan.

Bu — orzu emas. Mumkin.

ENG MUHIM SAVOL

Bugun har bir chorvador oldida tanlov bor:

Eski yo'l yoki yangi tizim.

Eski yo'l — bu tartibsizlik. Tasodif. Va kichik natija.

Yangi yo'l — bu tushuncha. Tizim. Va katta natija.

YAKUNIY XULOSA

Chorvachilikning kelajagi — **bugun qaror qilganlarga** tegishli.

Agar siz tushunsangiz, harakat qilsangiz, to'g'ri yo'lni tanlasangiz — siz nafaqat o'zingizni, balki **butun sohani** o'zgartirasiz.

Aynan shu — haqiqiy natija.

Endi savol:

Siz bu yo'lga qo'shilasizmi?

Siz bu kitobni oxirigacha o'qidingiz.

Bu oddiy ish emas. Demak — sizda qiziqish bor. Demak — sizda javob ham bor.

XOTIMA: ENDI NAVBAT SIZDA

Demak siz oddiy chorvador emassiz.

Siz — **izlayotgan odamsiz.**

Endi siz bilasiz:

— Muammo nimada. — Xatolar qayerda. — Va to'g'ri yo'l qayerdan boshlanishini.

Lekin shu yerda eng muhim savol boshlanadi:

Bu bilim bilan nima qilasiz?

IKKI YO'L BOR

Bugundan boshlab sizda ikki yo'l bor.

1. Avvalgidek davom etish.

— O'zingiz bilganicha ishlash. — Asta-sekin harakat qilish. — Va natijani kutish.

Bu yo'l xavfsiz ko'rinadi. Lekin haqiqatda — u sizni joyingizda ushlab turadi.

2. Yangi yo'lni tanlash.

— Tizim bilan ishlash. — Tushuncha bilan harakat qilish. — Va boshqalar bilan birlashish.

Bu yo'l oson emas. Lekin natija — aynan shu yerda.

NIMA UCHUN BIRLASHISH KERAK

Chorvachilik — yakka odamning ishi emas.

Yakka chorvador:

— Bozorga ta'sir qila olmaydi. — Narxni ushlab tura olmaydi. — Tizim qura olmaydi.

Lekin birlashgan chorvadorlar:

— Bozorni ham. — Narxni ham. — Yo'nalishni ham.

O'zgartira oladi.

AMALIY YECHIM

Shu sababli:

Chorvadorlar birlashishi kerak.

Bu shunchaki gap emas. Bu — **zarurat.**

Biz aynan shu maqsadda — chorvadorlarni birlashtirish yo'lini boshladik.

NIMA BO'LADI KEYIN

Agar yetarli odam birlashsa — butun respublika bo'ylab:

— Viloyat bosqichlari. — Saralash tizimi. — Va yakuniy katta ko'rgazmalar.

Yo'lga qo'yiladi.

Bu orqali:

— Har kim o'z darajasini ko'radi. — Eng yaxshi chorvalar aniqlanadi. — Va seleksiya tezlashadi.

ENG KATTA IMKONIYAT

Tasavvur qiling.

Oddiy chorvadorning qo'yi ham — **sovrin yutishi mumkin.**

Bu esa butun xalqni harakatga keltiradi. Har kim o'zining qo'yiga, o'zining ishiga, boshqa ko'z bilan qaray boshlaydi.

Va shu — eng katta o'zgarish.

KIMLAR UCHUN BU YO'L

Bu yo'l — tez pul istaganlar uchun emas.

Bu yo'l:

— **Tushunib ishlaydiganlar** uchun. — **Sabr qiladiganlar** uchun. — **Tizim qurmoqchi bo'lganlar** uchun.

OCHIQ GAP

Agar siz:

— "*O'zim bilaman*" desangiz. — Qoidalarga bo'ysunishni xohlamasangiz. — Faqat tez foyda izlasangiz —

Unda bu yo'l siz uchun emas.

Va bu — siz uchun ham, biz uchun ham yaxshiroq.

LEKIN AGAR SIZ...

Agar siz:

— O'rganishga tayyor bo'lsangiz. — Birlashishga tayyor bo'lsangiz. — Va bu sohada o'sishni istasangiz —

Unda siz **bu yo'lga mos odamsiz.**

Va bizning navbat sizni kutmoqda.

YAKUNIY SAVOL

Endi hammasi oddiy:

Siz tashqarida turasizmi?

Yoki:

Tizim ichiga kirasizmi?

QAROR

Chorvachilikning kelajagi — **qaror qilganlarga** tegishli.

Va bugun — qaror kuni.

Agar siz bu yo'lni tanlasangiz — keyingi qadamni qo'ying va harakatni boshlang.

Agar siz bu yerga yetib kelgan bo'lsangiz, demak:

— Siz oddiy o'quvchi emassiz. — Siz harakat qilishga tayyor odamsiz.

Endi savol: **qayerdan boshlaysiz?**

1-QADAM: ALOQA

Birinchi qadam — **biz bilan bog'lanish.**

Bu orqali siz:

— Tizim haqida to'liq ma'lumot olasiz. — Qanday ishlashni tushunasiz.

— Va keyingi qadamni aniq bilib olasiz.

2-QADAM: TUSHUNCHA

Sizdan talab qilinadi — **shoshilmaslik.**

Avval — tushunasiz. Keyin — qaror qilasiz.

Chunki bu — tez pul emas.

Bu — **tizim.**

3-QADAM: QAROR

Agar siz:

— Tayyor bo'lsangiz. — Tushungan bo'lsangiz. — Va bu yo'lni tanlasangiz

Unda siz **tizimga qo'shilasiz.**

4-QADAM: HARAkat

Shundan keyin siz oddiy chorvador bo'lib qolmaysiz.

Siz:

— Tizim ichida ishlaysiz. — Rivojlanasiz. — Va boshqalardan ajralib chiqasiz.

MUHIM ESLATMA

Bu yo'l — hamma uchun emas.

Bu yo'l — **mas'uliyatli odamlar** uchun.

Shuning uchun qarorni — o'ylab qabul qiling.

BOG'LANISH

Biz bilan bog'lanish uchun:

Telefon: +998 97 404-24-00

Telegram / WhatsApp: shu raqamga yozing.

Kanal: <https://t.me/chorvador.uz>

Uyushma: https://t.me/chorvadorlar_uyushmasi

Bog'langaningizdan keyin keyingi qadamlar tushuntiriladi.

MUNDARAJA

MUQADDIMA	2
1. I-BOB: CHORVACHILIKKA KIRISHDAGI ENG KATTA XATO	3
2. II-BOB: YO'NALISH TANLASH — ASOSIY QAROR	5
3. III-BOB: SHAROIT VA HAQIQAT	8
4. IV-BOB: NIMA UCHUN QO'YLAR MAYDALASHDI	10
5. V-BOB: NEGA ODATIY YECHIMLAR ISHLAMAYDI	13
6. VI. BOB: GENETIKA — HAMMASINING ASOSI	17
7. VII. BOB: GENETIKADAN TO'G'RI FOYDALANISH	19
8. VIII. BOB: SELEKSIYA ATROFIDAGI HAQIQAT VA NOTO'G'RI TUSHUNCHALAR	22
9. IX. BOB: BOZOR, CHEGARALAR VA QARAMLIK	25
10. X. BOB: FOYDA QAYERDA	29
11. XI. BOB: QANDAY TANLASH — ENG MUHIM QAROR	32
12. XII. BOB: HALOLLIK VA BARAKA — KO'RINMAS ASOS	34
13. XIII. BOB: CHORVACHILIKNI QAYTA TIKLASH YO'LI	37
MUNDARAJA	46

**BAHODIR
ABDURAHIM O'G'LI ABDURAZZOQ
CHORVACHILIKDA FOYDA QAYERDA?
TOSHKENT - 2026**